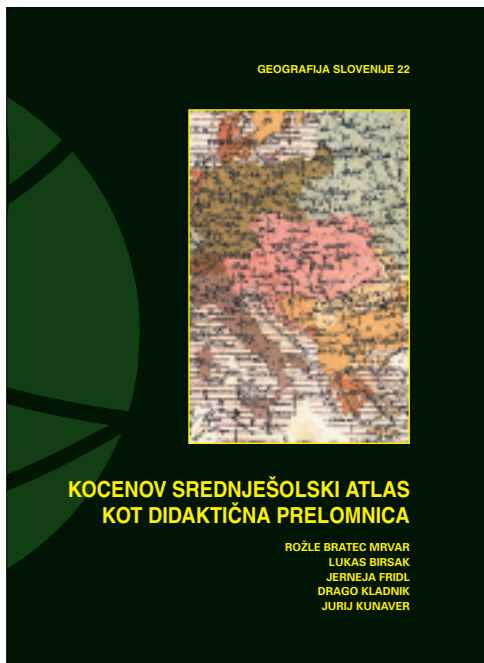

KNJIŽEVNOST

**Rožle Bratec Mrvar, Lukas Birsak, Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Jurij Kunaver:
Kocenov srednješolski atlas kot didaktična prelomnica
Geografija Slovenije 22**

Ljubljana 2011: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 120 strani, 43 slik, 5 preglednic, ISBN 978-961-254-335-8

Ta izrazito monografsko zastavljena knjiga o Blažu Kocenu (1821–1871) je nastala ob 150-letnici izida prvega Kocenovega srednješolskega atlasa, ki je pustil globoke sledi v kartografiji in didaktiki geografskega pouka. Njen pomen je daleč presejal ozemlje današnje Slovenije in tedanje Avstro-Ogrske; segel je daleč v Srednjo Evropo in tudi širše. Z nedvomnim talentom in predvsem izredno delavnostjo obdarjeni Blaž Kocen se je rodil in odraščal v slovenski kmečki družini v bližini Ponikve na južnem Štajerskem. Kot izjemno nadarjenemu je uspelo, da se je izsolal za duhovnika. Varno prihodnost v cerkveni službi je kmalu zamenjal za sprva negotovo in skromno plačano pedagoško delo. Po pridobljeni matematično-fizikalno-naravoslovni izobrazbi ga je poklicna pot vodila na gimnazije v Ljubljano, Gorico in Olomouc. Ob praktičnem poučevanju je spoznal, da potrebuje več novih učil in si prizadeval za sodobnejši način poučevanja. V Gorici je napisal svoj prvi geografski učbenik, ki je naletel na ugoden odmev na trgu. Kmalu zatem se je preselil v moravski Olomouc in sledila je njegova »zlata doba«, med katero je postal eden najbolj uglednih šolnikov v tedanji Habsburški monarhiji. Ključno je bilo njegovo sodelovanje z založnikom Eduardom Hözlom, s katerim je sodeloval vse do svoje smrti na Dunaju. Le trajno in ustvarjalno sodelovanje avtorjev z založnikom lahko zagotovi take uspehe, ta formula se je pokazala za uspešno tudi mnogo kasneje v sodelovanju Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU z Državno založbo Slovenije ob izdaji Velikega družinskega atlasa (1992), Krajevnege leksikona Slovenije (1994) ali Geografskega atlasa Slovenije (1998).

Pri založbi Hölzel je Kocen izdal tudi številne uspešne stenske in namizne zemljevide ter učbenike, ki so ostali v uporabi vse do konca 19. stoletja. Krona Kocenovega dela pa je bil prvi uspešni šolski atlas v Avstrijskem cesarstvu, ki je izšel leta 1861. Atlas s 27 zemljevidi, od tega tremi na dveh listih, je hkrati izšel v nemščini, madžarščini, češčini in poljščini. Nemška izdaja je ohranjena v treh ne povsem enakih različicah. Avtor se je zgledoval po takrat v svetu vodilnih nemških atlasih, a ga je temeljito prilagodil domačim potrebam, uvedel nekaj pomembnih novosti in pri njegovih ponatisih, pa tudi v drugih, iz tega izpeljanih atlasih skrbel za nenehno izboljševanje na tehničnem, umetniškem in vsebinskem področju. Prvi atlas je bil natisnjen deloma v tehniki črno bele in deloma v tehniki barvne litografije. Meje in ponekod jezerske ploskve so ročno obarvane, tako kot so na ta način na nekaterih zemljevidih poudarjena pomembna kolonialna pristanišča. Zemljepisna imena so večinoma v nemščini ali so v nemški jezik vsaj transkribirana, kar velja tudi za prikaze slovenskega ozemlja. Kocen je v tem atlasu skušal združiti najboljše odlike drugih atlasov, predvsem pa si je prizadeval, da bi bil izdelek za dijake čim bolj in čim dlje uporaben, nazoren in cenovno dostopen. Kljub nekaterim težavam in pomanjkljivostim je Kocenov srednješolski atlas kmalu postal vodilni v nemško govorečem delu države, medtem ko so bili v čeških, poljskih in madžarskih šolah sprva uspešnejši njegovi vsebinsko skrčeni in cenejši »mali« atlasti. Po zgodnji Kocenovi smrti, umrl je star je bil komaj petdeset let, se je založba odločila ohraniti uveljavljeno blagovno znamko in po 150 letih od prvega izida je *Kozen-Atlas* še vedno ugledno ime šolskih atlasov tako v Avstriji kot po svetu. V tem času je izšlo 16 različnih atlasov, ki nosijo Kocenovo ime. Skupaj so doživeli vsaj 277 različnih izdaj v šestih jezikih. Dva avstrijska Kocenova atlasta in nekatere licenčne izdaje še vedno redno izhajajo.

Kocenovo ime se je uveljavilo kot blagovna znamka, sinonim za kvaliteto. Morda je najboljša potrditev te trditve v tem, da so ob 150-letnici prvega Kocenovega atlasta, pripravili popolnoma prenovljen *Grosser Kozen-Atlas mit CD*. Dokaz, da ta atlas uspešno nadaljuje dolgo tradicijo Kocenovih atlasov, je dejstvo, da ga je leta 2011 Mednarodna kartografska zveza nagradila s priznanjem za najboljši šolski atlas.

Posebej velja pohvaliti skupino petih avtorjev te knjige, ki so zbrali veliko gradiva o Kocenu in svoje izsledke prvotno predstavljene na posvetovanju, ki ga je leta 2007 organizirala Slovenska matica, preoblikovali in zaokrožili v knjigi. Na omenjenem srečanju so domači in tuji predstavniki različnih znanstvenih disciplin orisali Kocena kot pomembnega naravoslovca, kartografa, didaktika in astronoma. Zbornik posvetovanja (Kunaver, J. (ur.) 2009: Blaž Kocen 1821–1871: Življenje in delo očeta Kocenovih atlasov. Ljubljana.) je izšel dve leti pozneje. Istega leta je bila slovesno odprta Kocenova spominska hiša, deloma izdelana iz ohranjenih delov njegove rojstne domačije. V njej je stalna razstava, posvečena življenju in delu Blaža Kocena.

Avtorji v knjigi upravičeno na osnovi številnih dejstev trdijo, da je Kocen s svojim delom postavil trdne temelje za v njegovem obdobju sodoben pouk geografije, tako da je bil in je »... *ne le vodilni izdelek avstrijske* (v smislu habsburške Avstrije, opomba avtorjev) *kartografije, ampak tudi pomemben del kulturne zgodovine* ...« Gotovo ni izdelka slovenskega »porekla«, ki so ga prodali v več izvodih, da ne govorimo o številnih izdajah, za katere je že Marjan Žagar (1973) ob stoletnici Kocenove smrti zapisal, da »... *jih je imel več kot vsi jugoslovanski atlasti skupaj* ...«. Kocen je pripravil didaktično izjemno kakovostno učilo, ki pomeni tudi pomembno prelomnico v razvoju kartografije.

Čas »prebujenja narodov« in revolucionarnih sprememb leta 1848 je močno vplival tudi na šolsstvo. Do tedaj so bile gimnazije večinoma latinske šole, saj je bilo več kot polovico ur namenjeno učenju latinščine, pač v skladu z nasveti, kakršen je bil tudi ukaz cesarja Franca I. iz leta 1821 (Moder 1952): »*Ne potrebujem učenjakov, temveč le pridnih državljanov, in tako mi vzgajajte mladino.*« Uvedena sta bila sodoben predmetni pouk in matura. Število tedenskih ur se je skoraj podvojilo, močno pa se je povečalo tudi število ur, namenjenih geografiji, zgodovini, naravoslovju in matematiki. Ena izmed posledic tega je bila, da se je leta 1871 geografija na gimnazijah začela poučevati ločeno od zgodovine in statistike.

Ustvarjalcem te knjige je brez dvoma uspelo zelo temeljito predstaviti Kocena in njegovo najbolj odmevno delo, to je šolski atlas za gimnazije, realke in trgovske šole, ki je prvič izšel leta 1861.

Avtorji so z analizo zemljepisnih imen na zemljevidih, ki slovijo kot izredno pregledni, ne preveč natrpani s toponimi, ugotovili, da imajo številne dvojnice. Mnogokrat so to zgodovinska imena. S tem je očitno, da so te atlase uporabljali tudi pri pouku drugih predmetov. Seveda najbolj pri pouku zgodovine in gospodarskih vsebin.

Kocen je avtor tudi štirih učbenikov, ki so med letoma 1858 in 1898 skupaj doživeli kar 41 izdaj. Prizadeval si je za natančno in čim preprostejšo zasnovo ter slikovito izražanje s čim manj metaforami, saj je v bistvu učbenik za učence neke vrste zakonik. V uvodu v svoj prvi učbenik je Kocen zapisal, da »... je posebna vrednost geografije njena nazornost in trdno vtisnjene predstave o objektih njenega preučevanja...« (Kocen 1858).

Posebej velja izpostaviti, da so bili Kocenovi atlasi tiskani v številnih izvodih desetletja, ponekod celo stoletje ali več ne le osnovni informator o domači Avstro-Ogrski pač pa tudi o hitro spreminjajočem svetu izve nje. Ti atlasi so v številnih domačih knjižnicah imeli častno mesto. Prav ta pogled generacij na svet, ki ga je pričaral Kocenov atlas in to v novem hitro razvijajočem času, ki je vedno bolj globaliziran svet, je morda najpomembnejše poslanstvo njegovega dela, ne da bi se tega morda Kocen povsem zavedal v času nastajanja njegovih del.

Knjiga je odlično napisana in ni nobenega dvoma, da bo služila prihodnjim generacijam ne le geografov za boljše razumevanje Kocena, njegovega dela in ustvarjalnosti.

Milan Orožen Adamič

Matjaž Napokoj:

Šrilanka

Vodniki Ljubljanskega geografskega društva

Ljubljana 2011: Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC, 179 strani, 101 fotografij, 20 zemljevidov, 18 grafov, 13 preglednic, ISBN 978-961-254-262-7

